



## Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități

Distrib.: generală  
25 noiembrie 2016

Originalul: Limba engleză  
Tradus și revizuit de IER  
(ier.gov.ro)

### Comitetul pentru drepturile persoanelor cu dizabilități

#### Comentariul general nr. 4 (2016) privind dreptul la educație incluzivă

##### I. Introducere

1. Multă vreme percepute ca beneficiari de ajutoare sociale, persoanele cu dizabilități sunt recunoscute în prezent de dreptul internațional ca titulari de drepturi, printre care și dreptul la o educație fără discriminare și bazată pe egalitatea de șanse. Convenția cu privire la drepturile copilului (1989), Declarația mondială asupra educației pentru toți (1990), Regulile standard privind egalizarea șanselor pentru persoanele cu dizabilități (1993) și Declarația de la Salamanca și cadrul de acțiune (1994) includ măsuri care atestă creșterea gradului de conștientizare și înțelegere a dreptului la educație al persoanelor cu dizabilități.

2. În ultimii 30 ani, importanța incluziunii a fost recunoscută tot mai mult, considerându-se că aceasta este esențială pentru realizarea dreptului la educație și fiind consacrată în Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități, primul instrument obligatoriu din punct de vedere juridic care conține o trimitere la conceptul de educație incluzivă de calitate. Obiectivul de dezvoltare durabilă nr. 4 subliniază, de asemenea, valoarea educației incluzive, de calitate și echitabile. Educația incluzivă este esențială pentru asigurarea unui învățământ de înaltă calitate pentru toți cursanții, inclusiv pentru cei cu dizabilități, și pentru dezvoltarea unor societăți incluzive, pașnice și echitabile. În plus, argumente puternice de ordin educațional, social și economic pledează în favoarea acesteia. Astfel cum reiese din raportul Oficiului Înaltului Comisar al Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului privind studiul tematic referitor la dreptul la educație al persoanelor cu dizabilități, numai o educație incluzivă poate să le ofere persoanelor cu dizabilități atât o educație de calitate, cât și posibilitatea de dezvoltare socială, precum și garanția universalității și nediscriminării în ceea ce privește dreptul la educație.<sup>1</sup>

3. Deși s-au realizat progrese, Comitetul este în continuare preocupat de faptul că încă persistă provocări serioase. Milioane de persoane cu dizabilități sunt private în continuare de dreptul la educație și, pentru mult mai multe dintre ele, educația este disponibilă numai în cadrul unor structuri în care persoanele cu dizabilități sunt izolate de ceilalți și în care primesc o educație de o calitate inferioară.

<sup>1</sup> A se vedea A/HRC/25/29 și Corr.1, pct. 3 și 68.



4. Barierele în calea accesului persoanelor cu dizabilități la o educație incluzivă pot fi atribuite mai multor factori, cum ar fi:

- (a) neînțelegerea sau nepunerea în aplicare a modelului de abordare a dizabilității bazat pe drepturile omului, potrivit căruia mai degrabă obstacolele din cadrul comunității și societății decât deficiențele personale sunt cauza excluderii persoanelor cu dizabilități;
- (b) discriminarea persistentă împotriva persoanelor cu dizabilități, agravată de izolarea celor care încă trăiesc în instituții de tip rezidențial care oferă îngrijire pe termen lung, precum și așteptările scăzute cu privire la persoanele școlarizate în unități de învățământ de masă, ceea ce conduce la sporirea fricii și prejudecăților, care rămân necontestate;
- (c) lipsa de cunoștințe cu privire la natura și avantajele unei educații incluzive de calitate și ale diversității în ceea ce privește învățarea pentru toți, inclusiv în privința competitivității, faptul că nu toți părinții sunt informați și faptul că nevoile de sprijin ale persoanelor cu dizabilități nu sunt satisfăcute în mod corespunzător, ceea ce alimentează temerile și stereotipurile nefondate potrivit cărora incluziunea va avea ca rezultat o deteriorare a calității educației sau îi va afecta negativ pe ceilalți în orice alt mod;
- (d) lipsa de date și studii defalcate (ambele fiind necesare pentru stabilirea responsabilităților și elaborarea de programe), ceea ce împiedică dezvoltarea unor politici și intervenții eficiente pentru promovarea unei educații favorabile incluziunii și de calitate;
- (e) lipsa voinței politice, a cunoștințelor tehnice și a capacității de asigurare a exercitării efective a dreptului la educație incluzivă, inclusiv formarea insuficientă a personalului didactic în ansamblu;
- (f) mecanismele de finanțare neadecvate și insuficiente nu oferă măsurile de stimulare și adaptările rezonabile necesare pentru integrarea elevilor cu dizabilități, coordonarea interministerială, sprijin și durabilitate;
- (g) lipsa unor căi de atac și a unor mecanisme care să permită solicitarea de reparații pentru încălcările suferite.

5. Statele părți la Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități trebuie să țină seama de principiile generale care stau la baza Convenției la adoptarea tuturor măsurilor de punere în aplicare a educației incluzive și trebuie să se asigure că atât procesul de dezvoltare a unui sistem de învățământ incluziv, cât și rezultatele acestuia, sunt conforme cu dispozițiile articolului 3 din Convenție.

6. Prezentul comentariu general se aplică tuturor persoanelor cu dizabilități reale sau percepute.<sup>2</sup> Comitetul recunoaște că unele grupuri sunt mai expuse riscului de a fi excluse de la educație decât altele, cum ar fi: persoanele cu dizabilități intelectuale sau cu dizabilități multiple, persoanele cu surdocecitate, persoanele cu autism sau persoanele cu dizabilități aflate în situații de urgență umanitară.

7. În conformitate cu articolul 4 alineatul (3), statele părți trebuie să consulte și să implice în mod activ persoanele cu dizabilități, inclusiv copiii cu dizabilități, prin intermediul organizațiilor care îi reprezintă, în privința tuturor aspectelor legate de planificarea, implementarea, monitorizarea implementării și evaluarea politicilor de educație incluzivă. Persoanele cu dizabilități și, după caz, familiile acestora, trebuie să fie recunoscute drept parteneri și nu ca simpli beneficiari ai educației.

## II. Conținutul normativ al articolului 24

8. În conformitate cu articolul 24 alineatul (1), statele părți trebuie să asigure realizarea dreptului persoanelor cu dizabilități la educație, printr-un sistem educațional incluziv la toate

<sup>2</sup> Articolul 1 alineatul (2) din Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități.

nivelurile, inclusiv în învățământul preșcolar, primar, secundar și terțiar, în formarea profesională și în cadrul învățării pe tot parcursul vieții, în activitățile extrașcolare și sociale, precum și pentru toți elevii, inclusiv persoanele cu dizabilități, fără discriminare și în condiții de egalitate cu ceilalți.

9. Asigurarea dreptului la educație incluzivă implică o transformare a culturii, politicilor și practicilor existente în toate mediile educaționale formale și informale, pentru a se ține seama de diferitele cerințe și profiluri individuale ale elevilor, precum și asumarea angajamentului de a elimina barierele din calea acestui demers, ceea ce presupune creșterea capacității sistemului educațional de a integra toți cursanții. Acest demers se axează pe asigurarea participării depline și efective, accesibilității, prezenței la ore și reușitelor tuturor elevilor, în special ale celor care, din diverse motive, sunt excluși sau riscă să fie marginalizați. Incluziunea implică accesul la o educație formală și informală de înaltă calitate, precum și posibilitatea de a progresa, fără discriminare. Scopul incluziunii este de a permite comunităților, sistemelor și structurilor să combată discriminarea, inclusiv stereotipurile dăunătoare, să recunoască diversitatea, să promoveze participarea și să depășească barierele din calea învățării și participării tuturor, concentrându-se pe asigurarea bunăstării și succesului elevilor cu dizabilități. Aceasta necesită o transformare profundă a legilor și politicilor care reglementează sistemele educaționale și a mecanismelor de finanțare, administrare, concepere, punere în aplicare și monitorizare a acestora.

10. Educația incluzivă trebuie înțeleasă ca:

(a) Un drept fundamental al omului pe care îl au toți cursanții. Trebuie subliniat faptul că educația este un drept individual al cursanților și, în cazul copiilor, nu este un drept al părinților sau al îngrijitorilor. Responsabilitățile părintești în această privință sunt subordonate drepturilor copilului;

(b) Un principiu care acordă importanță bunăstării tuturor elevilor, respectă demnitatea și autonomia lor inerentă și recunoaște nevoile lor specifice și capacitatea acestora de a fi incluși efectiv în societate și de a contribui la aceasta;

(c) Un mijloc de a asigura realizarea altor drepturi ale omului. Educația este principala modalitate prin care persoanele cu dizabilități pot să scape de sărăcie, să obțină mijloacele necesare pentru participarea lor deplină la viața comunității și să fie protejate împotriva exploatării.<sup>3</sup> Aceasta este, de asemenea, principalul mijloc de construire a unor societăți incluzive;

(d) Rezultatul unui angajament constant și proactiv în vederea eliminării barierelor din calea dreptului la educație, însoțit de schimbări în sfera culturii, politicilor și practicilor din școlile de masă, cu scopul integrării și includerii efective a tuturor elevilor.

11. Comitetul subliniază importanța recunoașterii diferențelor dintre excluziune, segregare, integrare și incluziune. Este vorba despre excluziune atunci când este împiedicat sau refuzat, în mod direct sau indirect, accesul la orice formă de educație. Se poate vorbi despre segregare atunci când elevii cu dizabilități sunt școlarizați în instituții separate, concepute pentru sau destinate copiilor cu o anumită deficiență sau cu mai multe tipuri de deficiențe, și sunt izolați de elevii fără dizabilități. Integrarea este procesul de plasare a elevilor cu dizabilități în instituțiile de învățământ de masă existente, înțelegându-se faptul că aceștia se pot adapta cerințelor standardizate ale acestor instituții.<sup>4</sup> Incluziunea presupune un proces de reformă sistemică, ce implică realizarea de schimbări și modificări în ceea ce

<sup>3</sup> Comitetul pentru drepturile economice, sociale și culturale, Comentariul general nr. 13 (1999) privind dreptul la educație.

<sup>4</sup> A se vedea A/HRC/25/29 și Corr.1, pct. 4, Fondul Națiunilor Unite pentru Copii (UNICEF), *The Right of Children with Disabilities to Education: a Rights-based Approach to Inclusive Education (Dreptul copiilor cu dizabilități la educație: O abordare bazată pe drepturile omului a educației incluzive)* (Geneva, 2012).

privește conținutul, metodele de predare, abordările, structurile și strategiile educative, cu scopul de a depăși barierele existente, astfel încât să se asigure o experiență de învățare echitabilă și participativă tuturor elevilor din categoria de vârstă relevantă, într-un mediu care să corespundă cel mai bine nevoilor și preferințelor lor. Plasarea elevilor cu dizabilități în clasele de învățământ de masă nu constituie o măsură de incluziune decât în condițiile în care aceasta este însoțită de modificări structurale, de exemplu, în ceea ce privește organizarea învățământului, programele școlare, strategiile de predare și de învățare. În plus, integrarea nu garantează automat trecerea de la segregare la incluziune.

12. Caracteristicile de bază ale educației incluzive sunt:

(a) O abordare „globală a sistemelor”: ministerele educației trebuie să se asigure că toate resursele necesare sunt investite în promovarea educației incluzive, precum și în introducerea și integrarea schimbărilor care se impun în cultura, politicile și practicile instituționale;

(b) Un „mediu educațional solidar: este esențial ca instituțiile de învățământ să își asume poziția de lider în introducerea și integrarea culturii, politicilor și practicilor necesare pentru realizarea unei educații incluzive la toate nivelurile și în toate domeniile, inclusiv în ceea ce privește predarea în clasă și relațiile din clasă, ședințele consiliilor de administrație ale unităților de învățământ, monitorizarea și evaluarea activităților didactice ale cadrelor didactice, serviciile de consiliere și asistența medicală, excursiile școlare, alocările bugetare, orice interacțiune cu părinții cursanților cu sau fără dizabilități și, dacă este cazul, cu publicul larg sau comunitatea locală;

(c) O abordare „globală a persoanei”: recunoașterea capacității fiecărei persoane de a învăța, cu stabilirea unui nivel de exigență ridicat pentru toți cursanții, inclusiv pentru cursanții cu dizabilități. Educația incluzivă oferă programe de învățământ flexibile și metode de predare și învățare adaptate la diferite niveluri de performanță, nevoi și stiluri pedagogice. Această abordare implică furnizarea de sprijin și adaptări rezonabile, precum și luarea unor măsuri de intervenție timpurie, astfel încât toți cursanții să își poată atinge potențialul. În cadrul planificării activităților didactice, accentul se pune mai degrabă pe capacitățile și aspirațiile cursanților decât pe conținut. Abordarea „globală a persoanei” urmărește să pună capăt segregării din unitățile de învățământ, prin asigurarea unei predări în clasă favorabile incluziunii, într-un mediu de învățare accesibil, și furnizarea unui sprijin corespunzător. Sistemul educațional trebuie să ofere un răspuns pedagogic personalizat, în loc să se aștepte adaptarea elevilor la sistem;

(d) Formarea cadrelor didactice: toate cadrele didactice și ceilalți membri ai personalului beneficiază de formarea teoretică și practică necesară pentru dobândirea valorilor și competențelor de bază care să le permită să creeze un mediu propice educației incluzive, care include cadre didactice cu dizabilități. O cultură incluzivă oferă un mediu accesibil și de susținere, care încurajează munca prin colaborare, interacțiune și rezolvarea problemelor;

(e) Respectarea și valorizarea diversității: toți membrii comunității de învățare sunt la fel de bineveniți și trebuie să fie tratați cu respect față de diversitatea lor, indiferent de dizabilitate, rasă, culoare, sex, limbă, cultură lingvistică, religie, opinii politice sau de altă natură, origine națională, etnică, indigenă sau socială, avere, naștere, vârstă sau altă situație. Toți trebuie să se simtă prețuiți, respectați, luați în considerare și ascultați. Au fost instituite măsuri eficiente de prevenire a abuzului și a bullyingului. Incluziunea implică o abordare individuală a elevilor;

(f) Un mediu favorabil învățării: mediile de învățare incluzive sunt medii accesibile, în care toți se simt în siguranță, sprijiniți, stimulați și capabili să se exprime și în care se pune un accent puternic pe implicarea elevilor în crearea unei comunități școlare pozitive. Sentimentul de apartenență la un grup se dezvoltă prin învățare, construirea de relații pozitive și legături de prietenie, precum și prin acceptare;

(g) O tranziție eficientă: cursanții cu dizabilități beneficiază de sprijin pentru o tranziție eficientă de la învățământul primar și secundar la învățământul profesional și terțiar și, în

cele din urmă, la muncă. Cursanții își dezvoltă competențele și încrederea în ei, beneficiază de adaptări rezonabile, sunt tratați în mod egal în cadrul procedurilor de evaluare și examinare, iar competențele și rezultatele obținute de aceștia sunt certificate în condiții de egalitate cu ceilalți;

(h) Recunoașterea parteneriatelor: asociațiile cadrelor didactice, asociațiile și federațiile elevilor, organizațiile persoanelor cu dizabilități, consiliile de administrație ale unităților de învățământ, asociațiile de părinți și cadre didactice și alte grupuri funcționale de sprijin școlar, atât formale, cât și informale, sunt încurajate să înțeleagă și să cunoască mai bine aspectele legate de dizabilități. Implicarea părinților sau a îngrijitorilor și a comunității este considerată un atu, întrucât aceasta contribuie la aportul de resurse și ajută la consolidarea punctelor forte. Relația dintre mediul de învățare și comunitatea în ansamblu trebuie recunoscută ca fiind o cale către crearea unor societăți incluzive;

(i) Monitorizarea: întrucât este un proces continuu, educația incluzivă trebuie monitorizată și evaluată în mod regulat, pentru a preveni segregarea sau integrarea, formale sau informale. În conformitate cu articolul 33, monitorizarea implementării Convenției ar trebui să implice persoanele cu dizabilități, inclusiv copiii și persoanele care necesită îngrijire intensivă, prin intermediul organizațiilor care le reprezintă, precum și părinții sau îngrijitorii copiilor cu dizabilități, după caz. Indicatorii privind incluziunea persoanelor cu dizabilități trebuie definiți și utilizați în conformitate cu Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă.

13. În temeiul Convenției privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățământului a Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO) și în scopul aplicării articolului 24 alineatul (1) din Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități, statele părți trebuie să garanteze că dreptul la educație este asigurat fără discriminare și pe baza egalității de șanse. Statele părți trebuie să interzică orice discriminare pe criterii de dizabilitate și să garanteze tuturor persoanelor cu dizabilități o protecție egală și efectivă împotriva discriminării de orice fel. Persoanele cu dizabilități pot face obiectul unei discriminări intersectoriale, pe criterii nu doar de dizabilitate, ci și de gen, religie, statut juridic, origine etnică, vârstă, orientare sexuală sau limbă. În plus, părinții, frații și alte rude ale persoanelor cu dizabilități se pot confrunta, de asemenea, cu o discriminare prin asociere, pe criterii de dizabilitate. Măsurile necesare pentru abordarea tuturor formelor de discriminare includ identificarea și eliminarea barierelor juridice, fizice, de comunicare și lingvistice, sociale, financiare și comportamentale din cadrul instituțiilor de învățământ și al comunității. Dreptul la nediscriminare include dreptul de a nu fi segregat și de a beneficia de adaptări rezonabile și trebuie înțeles în contextul obligației de a asigura medii de învățare accesibile și adaptări rezonabile.

14. Situațiile de conflict armat, urgențele umanitare și dezastrele naturale au un impact consecințe considerabile asupra dreptului la educație incluzivă. Statele părți ar trebui să adopte strategii incluzive de reducere a riscului de dezastre, pentru a asigura o siguranță și o securitate depline în mediul școlar, în situațiile de urgență care afectează cursanții cu dizabilități. În astfel de contexte, mediile de învățare înființate cu titlu temporar trebuie să asigure dreptul la educație al persoanelor cu dizabilități, în special al copiilor cu dizabilități, în condiții de egalitate cu ceilalți. Acestea trebuie să includă accesul la materiale didactice, unități de învățământ și servicii de consiliere, precum și accesul cursanților surzi la formare în limbajul mimico-gestual folosit la nivel local. În conformitate cu articolul 11 din Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități și având în vedere riscul sporit de violență sexuală în astfel de contexte, trebuie luate măsuri pentru a asigura un mediu de învățare sigur și accesibil femeilor și fetelor cu dizabilități. Accesul cursanților cu dizabilități la instituțiile de învățământ nu trebuie să fie refuzat pe motiv că evacuarea acestora în situații de urgență ar fi imposibilă și trebuie să se asigure adaptări rezonabile.

15. În sensul articolului 24 alineatul (1) litera (a) și în conformitate cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale și Convenția cu privire la drepturile copilului, educația trebuie să

urmărească dezvoltarea pe deplin a potențialului uman și a simțului demnității și al propriei valori, precum și consolidarea respectului pentru drepturile omului și pentru diversitatea umană. Statele părți trebuie să se asigure că educația este conformă cu scopurile și obiectivele Pactului internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, astfel cum au fost interpretate în lumina Declarației mondiale privind educația pentru toți (articolul 1), a Convenției cu privire la drepturile copilului [articolul 29 alineatul (1)], Declarației și Programului de acțiune de la Viena (Partea I, punctul 33, și Partea a II-a, punctul 80) și a Planului de acțiune pentru Deceniul Națiunilor Unite pentru educația în domeniul drepturilor omului (punctul 2). Aceste texte includ elemente suplimentare, cum ar fi trimeri la egalitatea de gen și respectarea mediului.<sup>5</sup> Asigurarea dreptului la educație implică abordarea atât a accesibilității educației, cât și a conținutului educațional, și ar trebui să se facă eforturi pentru promovarea unei game largi de valori, inclusiv înțelegerea și toleranța.<sup>6</sup> Educația incluzivă trebuie să urmărească promovarea respectului reciproc și valorizării tuturor persoanelor și crearea unor medii educaționale în care metodele de învățare, cultura instituției de învățământ și programa de învățământ în sine reflectă valoarea diversității.

16. În sensul articolului 24 alineatul (1) litera (b), educația ar trebui să urmărească dezvoltarea personalității, talentelor și creativității persoanelor cu dizabilități, precum și a abilităților lor mentale, fizice și de comunicare, la potențial maxim. Cel mai adesea, educația persoanelor cu dizabilități se axează pe o abordare bazată pe insuficiență, pe deficiențele reale sau percepute ale acestora și pe limitarea posibilităților acestora la idei preconcepute și presupuneri negative legate de potențialul lor. Statele părți trebuie să sprijine crearea de oportunități de valorificare a punctelor forte și a talentelor unice ale fiecărei persoane cu dizabilități.

17. În sensul articolului 24 alineatul (1) litera (c), educația trebuie să aibă ca scop să le ofere persoanelor cu dizabilități posibilitatea să participe pe deplin și efectiv la o societate liberă. Reamintind articolul 23 alineatul (3) din Convenția cu privire la drepturile copilului, Comitetul subliniază că, în cazul copiilor cu dizabilități, trebuie să se acorde asistența necesară pentru ca aceștia să aibă acces efectiv la educație, într-un mod care să permită deplina lor integrare socială și dezvoltare individuală. Statele părți trebuie să recunoască faptul că măsurile de sprijin personalizate și adaptările rezonabile sunt prioritare și ar trebui să fie asigurate gratuit la toate nivelurile învățământului obligatoriu.

18. În sensul articolului 24 alineatul (2) litera (a), ar trebui să fie interzisă excluderea persoanelor cu dizabilități din sistemul educațional general, inclusiv prin intermediul unor dispoziții legislative sau de reglementare care limitează includerea acestora pe motive de dizabilități sau pe baza gradului dizabilităților, cum ar fi prin condiționarea includerii unei persoane de nivelul potențialului acesteia sau prin invocarea unei sarcini disproporționate și nejustificate, pentru ca statul să se sustragă de la obligația de a asigura adaptări rezonabile. „Sistemul educațional general” înseamnă toate unitățile de învățământ obișnuite și administrația învățământului. Excluderea directă ar însemna calificarea anumitor elevi ca fiind „needucabili” și, prin urmare, refuzul permiterii accesului lor la educație. Excluderea indirectă ar consta în impunerea cerinței de a promova un examen comun de admitere la școală, fără asigurarea unor adaptări rezonabile și a unor măsuri de sprijin.

19. În sensul articolului 4 alineatul (1) litera (b) din Convenție, statele părți ar trebui să ia toate măsurile corespunzătoare, inclusiv măsuri legislative, pentru modificarea sau abolirea legilor, reglementărilor, obiceiurilor și practicilor existente, care constituie o sursă de discriminare împotriva persoanelor cu dizabilități și care încalcă articolul 24. Dacă este necesar, legile, reglementările, obiceiurile și practicile discriminatorii ar trebui să fie abrogate sau modificate în mod sistematic și conform unui calendar stabilit.

<sup>5</sup> Comitetul pentru drepturile economice, sociale și culturale, Comentariul general nr. 13.

<sup>6</sup> Comitetul pentru drepturile copilului, Comentariul general nr. 1 (2001) privind scopurile educației.

20. În sensul articolului 24 alineatul (2) litera (b), persoanele cu dizabilități trebuie să aibă acces la un învățământ primar și secundar incluziv, de calitate și gratuit și să poată face o tranziție lină între cele două cicluri, în condiții de egalitate cu celelalte persoane din comunitățile în care trăiesc. Comitetul se inspiră din recomandarea Comitetului pentru drepturile economice, sociale și culturale, conform căreia, pentru a îndeplini această obligație, sistemul educațional trebuie să prezinte patru caracteristici interdependente: disponibilitate, accesibilitate, acceptabilitate și adaptabilitate.<sup>7</sup>

### **Disponibilitatea**

21. Trebuie să fie disponibile suficiente instituții și programe de învățământ publice și private, care să aibă o calitate satisfăcătoare. Statele părți trebuie să asigure un număr mare de locuri disponibile pentru cursanții cu dizabilități, la toate nivelurile de învățământ, în întreaga comunitate.

### **Accesibilitatea**

22. În conformitate cu articolul 9 din Convenție și cu Comentariul general nr. 2 (2014) al Comitetului privind accesibilitatea, instituțiile de învățământ și programele trebuie să fie accesibile tuturor, fără discriminare. Întregul sistem educațional trebuie să fie accesibil, inclusiv clădirile, instrumente de informare și comunicare (care includ sisteme de asistare de modulare a mediului sau a frecvenței), programele de învățământ, materialele didactice, metodele de predare, evaluările și serviciile lingvistice și de sprijin. Mediul elevilor cu dizabilități trebuie să fie conceput pentru a promova incluziunea și pentru a garanta că beneficiază de condiții de egalitate pe tot parcursul educației lor.<sup>8</sup> De exemplu, serviciile de transport școlar, instalațiile sanitare și de alimentare cu apă (inclusiv instalațiile igienico-sanitare și toaletele), cantinele școlare și spațiile de recreere ar trebui să fie incluzive, accesibile și sigure. Statele părți trebuie să se angajeze să pună în aplicare cât mai repede designul universal. Statele părți ar trebui ca, pe viitor, să interzică și să sancționeze construirea oricărei structuri de învățământ care este inaccesibilă, să instituie un mecanism eficient de monitorizare și să stabilească un calendar pentru ca toate instituțiile de învățământ existente să devină accesibile. Statele părți trebuie, de asemenea, să se angajeze să asigure adaptări rezonabile corespunzătoare în mediile educaționale, atunci când acest lucru este necesar. Metoda designului universal nu exclude furnizarea de dispozitive, aplicații și programe informatice de asistență cursanților cu dizabilități care ar putea avea nevoie de ele. Accesibilitatea este un concept dinamic, iar punerea sa în aplicare necesită ajustări normative și tehnice periodice. Statele părți trebuie să se asigure că dezvoltarea rapidă a inovațiilor și a noilor tehnologii menite să faciliteze învățarea sunt accesibile tuturor elevilor, inclusiv celor cu dizabilități.

23. Comitetul subliniază lipsa larg răspândită de manuale și materiale didactice în formate și limbaje accesibile, inclusiv în limbajul mimico-gestual. Statele părți trebuie să investească în elaborarea fără întârziere a unor materiale pe suport de hârtie sau în Braille și în formate digitale, inclusiv prin utilizarea tehnologiilor inovatoare. De asemenea, acestea ar trebui să aibă în vedere elaborarea de standarde și orientări pentru convertirea materialelor tipărite în formate și limbaje accesibile și pentru ca accesibilitatea să devină un criteriu esențial pentru atribuirea contractelor de achiziții publice din sectorul educației. Comitetul solicită statelor părți să ratifice și să pună în aplicare de urgență Tratatul de la Marrakesh pentru facilitarea accesului la operele publicate al persoanelor nevăzătoare, cu deficiențe de vedere sau cu dificultăți de citire a materialelor imprimate.

24. Accesibilitatea impune ca elevii cu dizabilități să aibă acces din punct de vedere financiar la toate nivelurile de învățământ. Adaptările rezonabile nu ar trebui să implice costuri suplimentare pentru cursanții cu dizabilități. Asigurarea unui învățământ primar

<sup>7</sup> Comitetul pentru drepturile economice, sociale și culturale, Comentariul general nr. 13.

<sup>8</sup> Comitetul pentru drepturile persoanelor cu dizabilități, Comentariul general nr. 2.

obligatoriu de calitate, gratuit și accesibil este o obligație imediată. În conformitate cu Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă, statele părți trebuie să adopte progresiv măsuri pentru a garanta că toți copiii, inclusiv copiii cu dizabilități, beneficiază de un învățământ secundar gratuit, echitabil și de calitate și pentru a asigura accesul egal al tuturor femeilor și bărbaților cu dizabilități la un învățământ tehnic, profesional și terțiar accesibil din punct de vedere financiar și de calitate, inclusiv la învățământul universitar și la o formare continuă pe tot parcursul vieții. Statele părți trebuie să se asigure că persoanele cu dizabilități pot avea acces la educație în instituțiile academice atât publice, cât și private, în condiții de egalitate cu ceilalți.

### **Acceptabilitatea**

25. Acceptabilitatea este obligația de a concepe și pune în aplicare toate facilitățile, bunurile și serviciile legate de educație ținând seama pe deplin de persoanele cu dizabilități și respectând nevoile, culturile, opiniile și limbajele acestora. Forma și conținutul educației oferite trebuie să fie acceptabile pentru toți. Statele părți trebuie să adopte măsuri pozitive de acțiune pentru a se asigura că educația este de bună calitate pentru toți.<sup>9</sup> Între incluziune și calitate există o relație de reciprocitate: o abordare incluzivă poate aduce o contribuție semnificativă la calitatea educației.

### **Adaptabilitatea**

26. Comitetul încurajează statele părți să adopte metoda designului universal pentru învățare, care constă într-un set de principii ce le oferă cadrelor didactice și altor membri ai personalului structura necesară pentru crearea unor medii de învățare adaptabile și pentru dezvoltarea instruirii astfel încât să se răspundă diverselor nevoi ale tuturor cursanților. Această metodă ține seama de faptul că fiecare elev învață într-un mod unic și implică: dezvoltarea unor modalități flexibile de a învăța, crearea unui mediu școlar stimulant; menținerea unor așteptări ridicate pentru toți elevii, permițând totodată diverse mijloace de a răspunde așteptărilor; oferirea posibilității cadrelor didactice de a avea o altă perspectivă asupra propriilor metode de predare; și axarea pe obținerea de către toți elevii, inclusiv cei cu dizabilități, a unor rezultate școlare satisfăcătoare. Programele de învățământ trebuie să fie concepute, elaborate și puse în aplicare astfel încât să răspundă și să se adapteze nevoilor fiecărui elev și să conducă la răspunsuri educaționale adecvate. Evaluările standardizate trebuie să fie înlocuite cu forme flexibile și multiple de evaluare, precum și cu recunoașterea progreselor individuale realizate în vederea atingerii unor obiective generale, care oferă căi alternative de învățare.

27. În conformitate cu articolul 24 alineatul (2) litera (b) din Convenție, persoanele cu dizabilități trebuie să poată frecventa școlile primare și secundare în comunitățile în care trăiesc. Elevii nu ar trebui să fie trimiși la școli departe de locuința lor. Mediul educațional trebuie să fie accesibil din punct de vedere fizic și sigur pentru persoanele cu dizabilități și să includă mijloace de transport sigure; ca alternativă, acesta trebuie să fie accesibil prin intermediul tehnologiilor informației și comunicațiilor. Cu toate acestea, statele părți ar trebui să evite să se bazeze exclusiv pe tehnologie ca substitut pentru implicarea directă a elevilor cu dizabilități și interacțiunea lor cu cadrele didactice și modelele de urmat din mediul educațional. Participarea activă alături de alți elevi, inclusiv frații/surorile cursanților cu dizabilități, constituie o componentă importantă a dreptului la educație incluzivă.

28. În conformitate cu articolul 24 alineatul (2) litera (c), statele părți trebuie să asigure adaptări rezonabile pentru a permite fiecărui elev să aibă acces la educație în condiții de egalitate cu ceilalți. „Caracterul rezonabil” al adaptării se stabilește după examinarea mediului, care implică o analiză a relevanței și eficacității adaptării și a obiectivului preconizat în vederea combaterii discriminării. Disponibilitatea resurselor și implicațiile

---

<sup>9</sup> Comitetul pentru drepturile economice, sociale și culturale, Comentariul general nr. 13.



financiare sunt luate în considerare atunci când se evaluează dacă adaptarea în cauză impune o sarcină disproporționată. Obligația de a asigura adaptări rezonabile este executorie din momentul în care se face o astfel de solicitare.<sup>10</sup> Politicile prin care se asigură adaptările rezonabile trebuie să fie adoptate la nivel național, local și al instituțiilor de învățământ, la toate nivelurile de educație. Măsura în care sunt oferite adaptări rezonabile trebuie luată în considerare în lumina obligației generale de a asigura un sistem educațional incluziv, optimizând utilizarea resurselor existente și dezvoltând altele noi. Justificarea absenței progreselor în direcția unei educații incluzive prin lipsa de resurse și existența unor crize financiare încalcă articolul 24.

29. Comitetul reiterează faptul că trebuie să se facă o distincție între obligația generală de a asigura accesibilitatea și obligația de a oferi adaptări rezonabile.<sup>11</sup> Accesibilitatea aduce beneficii anumitor segmente ale populației și se bazează pe un set de standarde care sunt puse în aplicare progresiv. Pentru a justifica neasigurarea accesibilității nu poate fi invocată în apărare existența unei sarcini disproporționate și nejustificate. Obligația de a asigura adaptări rezonabile vizează persoane și este complementară obligației de asigurare a accesibilității. O persoană poate solicita în mod legitim realizarea unei adaptări rezonabile, chiar dacă statul parte și-a îndeplinit obligația de a asigura accesibilitatea.

30. Definiția a ceea ce este proporțional depinde în mod necesar de context. Disponibilitatea unor adaptări rezonabile ar trebui examinată în lumina ansamblului de resurse educaționale disponibile în sistemul educațional, și nu doar a resurselor disponibile la nivelul instituției de învățământ în cauză; transferul de resurse în cadrul sistemului ar trebui să fie posibil. Nu există nicio formulă universală, care „se potrivește tuturor”, în materie de adaptări rezonabile, întrucât este posibil ca diferiți elevi care au aceeași deficiență să necesite adaptări diferite. Adaptările pot include: schimbarea locației unei clase; furnizarea unor forme diverse de comunicare la nivelul clasei; punerea la dispoziție de materiale scrise cu caractere mai mari, predarea unor materiale și/sau materii în limbajul mimico-gestual sau furnizarea de fotocopii într-un format alternativ; și punerea la dispoziția elevilor a unei persoane care să ia notițe sau a unui interpret de limbaj mimico-gestual sau permiterea utilizării de către elevi a unei tehnologii asistive în timpul orelor și evaluărilor. De asemenea, trebuie avută în vedere asigurarea unor adaptări non-materiale, cum ar fi acordarea de mai mult timp anumitor elevi, reducerea nivelului zgomotului de fond (sensibilitate la supraîncărcarea senzorială), utilizarea unor metode alternative de evaluare și înlocuirea unui subiect sau unei teme din programă cu altul/alta. Pentru a garanta că adaptările în cauză răspund nevoilor, dorințelor, preferințelor și opțiunilor elevilor și că acestea pot fi implementate în cadrul instituției-furnizor de servicii în cauză trebuie să aibă loc discuții între autoritățile educaționale și furnizorii de servicii educaționale, instituția de învățământ în cauză, elevii cu dizabilități și, în funcție de vârsta și capacitatea elevilor, și, dacă este cazul, părinții, îngrijitorii sau alți membri ai familiei acestora. Asigurarea de adaptări rezonabile nu trebuie să fie în mod necesar condiționată de stabilirea unui diagnostic medical care atestă existența unei deficiențe și ar trebui să se bazeze mai degrabă pe o evaluare a barierelor sociale din calea educației.

31. Refuzul de a asigura adaptări rezonabile constituie discriminare, iar obligația de a furniza adaptări rezonabile este imediat aplicabilă și nu trebuie executată în mod progresiv. Statele părți trebuie să se asigure că există sisteme independente care monitorizează caracterul adecvat și eficacitatea adaptărilor și pun la dispoziție mecanisme sigure, rapide și accesibile pentru obținerea de despăgubiri atunci când elevii cu dizabilități și, dacă este cazul, familiile acestora consideră că adaptările nu au fost realizate în mod adecvat sau că au făcut obiectul unei discriminări. Este esențial să existe măsuri de protejare a victimelor discriminării împotriva victimizării în cursul acțiunilor în justiție.

<sup>10</sup> Comitetul pentru drepturile persoanelor cu dizabilități, Comentariul general nr. 2.

<sup>11</sup> Ibid.

32. În sensul articolului 24 alineatul (2) litera (d), elevii cu dizabilități ar trebui să aibă dreptul la sprijinul necesar pentru a li se facilita o educație efectivă și pentru a le permite să își dezvolte potențialul în condiții de egalitate cu ceilalți. Sprijinul oferit în ceea ce privește asigurarea disponibilității generale a serviciilor și facilităților în cadrul sistemului educațional ar trebui să garanteze că elevii cu dizabilități își pot dezvolta potențialul în cea mai mare măsură posibilă, în special, de exemplu, punând la dispoziția acestora cadre didactice, consilieri școlari, psihologi și alți profesioniști relevanți din domeniul sănătății și al serviciilor sociale suficient de bine pregătiți și susținuți, precum și asigurând accesul acestora la burse și resurse financiare.

33. În sensul articolului 24 alineatul (2) litera (e), sprijinul adecvat, continuu și personalizat trebuie să fie furnizat direct. Comitetul subliniază necesitatea de a pune la dispoziție planuri de învățământ individualizate, care să permită stabilirea adaptărilor rezonabile și a sprijinului specific necesare fiecărui elev, inclusiv furnizarea de dispozitive asistive de compensare, materiale didactice specifice în formate alternative/accesibile, moduri și mijloace de comunicare, dispozitive asistive de comunicare, tehnologii asistive și tehnologii ale informației. Sprijinul poate consta, de asemenea, într-un asistent calificat să ofere sprijin pentru învățare, la nivel individual sau colectiv, în funcție de nevoile elevului. Planurile educaționale individualizate trebuie să ia în considerare tranziția cursanților de la unități de învățământ special separate la unități de învățământ de masă, precum și tranziția acestora de la un ciclu școlar la altul. Eficacitatea acestor planuri ar trebui monitorizată și evaluată în mod constant, cu implicarea directă a cursantului în cauză. Natura planului trebuie stabilită în colaborare cu elevul și, după caz, împreună cu părinții, îngrijitorii sau alți terți. Cursantul trebuie să aibă acces la căi de recurs în cazul în care nu beneficiază de sprijin sau sprijinul oferit este neadecvat.

34. Orice măsuri de sprijin oferite trebuie să fie conforme cu obiectivul incluziunii. În consecință, acestea trebuie să fie concepute pentru a crește posibilitățile elevilor cu dizabilități de a participa la ore și la activitățile extrașcolare alături de colegii lor, în loc să fie marginalizați.

35. În ceea ce privește articolul 24 alineatul (3), multe state părți nu adoptă măsuri adecvate pentru ca persoanele cu dizabilități, în special cele care suferă de tulburări din spectrul autismului, cele care au deficiențe de comunicare sau dizabilități senzoriale, să poată dobândi competențele practice, lingvistice și sociale esențiale pentru a participa la sistemul de învățământ și la viața comunității lor.

(a) Elevilor nevăzători și celor cu deficiențe de vedere trebuie să li se ofere posibilitatea de a învăța Braille, sisteme alternative de scriere, moduri, mijloace și forme de comunicare augmentative și alternative, precum și de a dezvolta aptitudini de orientare și mobilitate. Ar trebui sprijinite investițiile care să asigure accesul la tehnologii adecvate și la sisteme alternative de comunicare pentru facilitarea învățării. Ar trebui introduse și încurajate programe de sprijin și îndrumare între persoanele cu aceleași probleme;

(b) Elevii surzi și cei cu deficiențe de auz trebuie să aibă posibilitatea de a învăța limbajul mimico-gestual și trebuie luate măsuri pentru recunoașterea și promovarea identității lingvistice a comunității surzilor. Comitetul atrage atenția statelor părți asupra Convenției privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățământului, care stabilește dreptul copiilor de a fi instruiți în propria lor limbă, și reamintește statelor părți că, în conformitate cu articolul 30 alineatul (4) din Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități, persoanele cu dizabilități au dreptul, în condiții de egalitate cu ceilalți, la recunoașterea și susținerea identității lor culturale și lingvistice specifice, inclusiv a limbajelor mimico-gestuale și a culturii persoanelor cu deficiențe de auz. În plus, elevii cu deficiențe de auz trebuie, de asemenea, să aibă acces la servicii de logopedie de calitate, dispozitive cu buclă de inducție și subtitrări;

(c) Elevilor orbi, surzi sau cu surdocecitate trebuie să li se ofere o educație în limbajele și prin intermediul modurilor de comunicare cele mai adecvate pentru fiecare în parte și în

medii care optimizează dezvoltarea personală, progresul școlar și dezvoltarea socială, atât în cadrul, cât și în afara contextelor educaționale formale. Comitetul subliniază că, pentru ca astfel de medii incluzive să existe, statele părți ar trebui să acorde sprijinul necesar, inclusiv resurse, tehnologii asistive și aptitudini de orientare și de mobilitate.

(d) Cursanților cu deficiențe de comunicare trebuie să li se ofere posibilitatea de a se exprima și de a învăța folosind sisteme de comunicare alternative sau augmentative. Acestea pot include furnizarea de limbaje mimico-gestuale, dispozitive asistive de comunicare de joasă tehnologie sau de înaltă tehnologie, cum ar fi tablete cu tehnologia asistivă de tip Text-To-speech, dispozitive de asistare a comunicării cu tehnologia de tip Text-To-Speech sau cărți de comunicare. Statele părți ar trebui să investească în dezvoltarea expertizei, tehnologiei și serviciilor pentru a promova accesul la tehnologii adecvate și la sisteme alternative de comunicare, cu scopul de a facilita învățarea;

(e) Cursanții cu dificultăți de comunicare socială trebuie să fie sprijiniți prin adaptări legate de organizarea activităților de la clasă, inclusiv lucrul în perechi, mentoratul între colegi, așezarea în apropierea cadrului didactic și crearea unui mediu structurat și previzibil;

(f) Cursanților cu deficiențe intelectuale trebuie să li se pună la dispoziție materiale didactice și de învățare concrete, ușor de văzut/vizuale și ușor de citit, într-un mediu de învățare sigur, liniștit și structurat, și trebuie să se aibă în vedere dezvoltarea acelor capacități care îi vor pregăti cel mai bine pe elevi pentru o viață autonomă și un mediu profesional independent. Statele părți ar trebui să investească în săli de clasă incluzive și interactive, în cadrul cărora să fie utilizate strategii de predare și metode de evaluare alternative.

36. În sensul articolului 24 alineatul (4), statele părți sunt obligate să adopte măsurile adecvate pentru angajarea unui personal administrativ, didactic și nedidactic care dispune de competențele necesare pentru a lucra eficient în medii educaționale incluzive, calificat în limbajul mimico-gestual și/sau Braille și în dezvoltarea abilităților de orientare și mobilitate. Pentru punerea în aplicare în mod durabil a unei educații favorabile incluziunii este esențial să existe suficient personal școlar calificat și implicat. Lipsa de înțelegere și a capacităților rămân obstacole semnificative în calea incluziunii. Statele părți trebuie să se asigure că toate cadrele didactice sunt instruite pentru a lucra în învățământul incluziv și că formarea în cauză se bazează pe modelul de abordare a dizabilității bazat pe drepturile omului.

37. Statele părți trebuie să investească în angajarea și formarea continuă a cadrelor didactice cu dizabilități și să le ofere sprijin. În acest scop, trebuie să elimine orice bariere legislative sau politice care impun îndeplinirea de către candidați a unor criterii medicale specifice de eligibilitate și trebuie să asigure adaptări rezonabile pentru a le permite să predea. Prezența acestora va contribui la promovarea dreptului persoanelor cu dizabilități de a exercita profesia didactică în condiții de egalitate, va aduce o expertiză și competențe unice în mediile educaționale, va contribui la eliminarea barierelor și le va permite acestor profesori să devină modele de urmat importante.

38. În scopul aplicării articolului 24 alineatul (5), statele părți ar trebui să se asigure că persoanele cu dizabilități au acces la învățământul general terțiar, formare profesională, educație pentru adulți și formare continuă, fără discriminare și în condiții de egalitate cu ceilalți. Pentru a asigura un acces egal, este necesar ca, la toate aceste niveluri, să fie identificate și eliminate barierele de ordin comportamental, fizic, lingvistic, financiar, juridic, de comunicare și de altă natură în calea educației. Trebuie să se asigure adaptări rezonabile pentru a garanta că persoanele cu dizabilități nu se confruntă cu discriminări. Statele părți ar trebui să aibă în vedere luarea unor măsuri pozitive de acțiune în favoarea cursanților cu dizabilități, în cadrul învățământului terțiar.

### III. Obligațiile statelor părți

39. Statele părți ar trebui să respecte, să protejeze și să îndeplinească fiecare dintre caracteristicile esențiale ale dreptului la educație incluzivă: disponibilitate, accesibilitate, acceptabilitate și adaptabilitate. Obligația de respectare implică evitarea măsurilor care împiedică exercitarea acestui drept, cum ar fi legislația care exclude anumiți copii cu dizabilități de la educație sau refuzul de a le asigura accesibilitatea ori adaptarea rezonabilă. Obligația de protejare implică luarea măsurilor care împiedică terții să intervină în exercitarea acestui drept, de exemplu, părinții care refuză să trimită fetele cu dizabilități la școală sau instituțiile private care refuză să înscrie persoane cu dizabilități din cauza deficiențelor lor. Obligația de îndeplinire implică luarea măsurilor care permit persoanelor cu dizabilități să beneficieze de dreptul la educație și care să le asiste în acest scop, de exemplu, garantând că instituțiile de învățământ sunt accesibile și că sistemele educaționale sunt adaptate în mod corespunzător cu resurse și servicii.

40. Articolul 4 alineatul (2) prevede că, în privința drepturilor economice, sociale și culturale, statele părți se angajează să acționeze cu toate resursele disponibile și, dacă este cazul, în cadrul cooperării internaționale, pentru a asigura, în mod progresiv, exercitarea deplină a acestor drepturi. Exerciția în mod progresiv implică faptul că statele părți au obligația specifică și continuă de a întreprinde cât mai rapid și mai eficient posibil demersurile necesare pentru deplina punere în aplicare a articolului 24.<sup>12</sup> Acest lucru nu este compatibil cu menținerea a două sisteme educaționale: un sistem educațional de masă și un sistem educațional special/separat. Exerciția în mod progresiv trebuie să fie coroborată cu obiectivul general al Convenției de a stabili obligații clare pentru statele părți în ceea ce privește exercitarea deplină a drepturilor în cauză. În mod similar, statele părți sunt încurajate să redefină alocările bugetare pentru educație, inclusiv prin transferarea unei părți din buget către dezvoltarea educației incluzive. Orice măsuri regresive luate în mod deliberat în această privință nu trebuie să vizeze în mod disproporționat cursanții cu dizabilități, indiferent de nivelul de educație.<sup>13</sup> Acestea trebuie să fie doar temporare, să se limiteze la perioada de criză, să fie necesare, proporționale și nediscriminatorii și să includă toate măsurile posibile de atenuare a inegalităților.<sup>14</sup>

41. Exerciția în mod progresiv nu aduce atingere obligațiilor care sunt imediat aplicabile. Astfel cum Comitetul pentru drepturile economice, sociale și culturale a declarat în Comentariul său general nr. 3 (1990) privind natura obligațiilor statelor părți, statele părți au obligația fundamentală minimă de a asigura punerea în aplicare, cel puțin la nivel minim, a fiecărui aspect esențial al dreptului la educație.<sup>15</sup> Prin urmare, statele părți ar trebui să pună în aplicare, cu efect imediat, următoarele drepturi fundamentale:

(a) Nediscriminarea în privința tuturor aspectelor educației și includerea tuturor motivelor de discriminare interzise la nivel internațional. Statele părți trebuie să se asigure că persoanele cu dizabilități nu sunt excluse din sistemul educațional și să elimine dezavantajele structurale pentru a obține participarea și egalitatea efectivă a tuturor persoanelor cu dizabilități. Acestea trebuie să ia de urgență măsuri pentru a elimina toate formele de discriminare juridică, administrativă și de altă natură, care împiedică dreptul de acces la o educație incluzivă. Adoptarea unor măsuri de acțiune pozitivă nu constituie o încălcare a dreptului la nediscriminare în ceea ce privește educația, atât timp cât astfel de măsuri nu duc la menținerea unor standarde inechitabile sau diferite pentru grupuri diferite;

<sup>12</sup> A se vedea Comitetul pentru drepturile economice, sociale și culturale, Comentariul general nr. 3 (1990) privind natura obligațiilor statelor părți, punctul 9.

<sup>13</sup> Ibid.

<sup>14</sup> Scrisoarea din 16 mai 2012, adresată de Președintele Comitetului pentru drepturile economice, sociale și culturale statelor părți la Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale.

<sup>15</sup> Comitetul pentru drepturile economice, sociale și culturale, Comentariul general nr. 3.

(b) Adaptări rezonabile care să garanteze că persoanele cu dizabilități nu sunt excluse din sistemul educațional. Neasigurarea unor adaptări rezonabile constituie o discriminare pe criterii de dizabilitate;

(c) Un învățământ primar obligatoriu și gratuit, disponibil tuturor. Statele părți trebuie să ia toate măsurile adecvate pentru a garanta acest drept, pe baza principiului incluziunii, tuturor copiilor și tinerilor cu dizabilități. Comitetul îndeamnă statele membre să asigure accesul tuturor copiilor și tinerilor la o educație de calitate și terminarea a cel puțin 12 ani de învățământ primar și secundar gratuit, finanțat din fonduri publice, inclusiv și echitabil, dintre care cel puțin nouă ani sunt obligatorii, precum și accesul la o educație de calitate pentru copiii și tinerii care au abandonat școala, prin diverse modalități, astfel cum se subliniază în Cadrul de acțiune pentru educație 2030.

42. Statele părți trebuie să adopte și să pună în aplicare o strategie educațională națională, care să includă furnizarea unei educații pentru toți cursanții, la toate nivelurile, bazată pe principiile incluziunii și egalității de șanse. Obiectivele educaționale stabilite la articolul 24 alineatul (1) impun obligații echivalente statelor părți și, prin urmare, trebuie considerate ca fiind comparabile și, deci, cu aplicare imediată.

43. În ceea ce privește cooperarea internațională și în conformitate cu Obiectivul de dezvoltare durabilă nr. 4 și cu Cadrul de acțiune pentru educație 2030, întreaga cooperare bilaterală și multilaterală trebuie să aibă ca scop promovarea unei educații incluzive, echitabile și de calitate și promovarea oportunităților de învățare pe tot parcursul vieții pentru toți, inclusiv susținerea consolidării capacităților, a schimbului de informații și de bune practici, cercetării, a sprijinului tehnic și economic, precum și a accesului la tehnologii accesibile și tehnologii asistive. Toate datele colectate și întreaga asistență internațională acordată pentru educație ar trebui să fie dezagregate în funcție de deficiență. Luarea în considerare a unui mecanism internațional de coordonare privind educația incluzivă, cu scopul de a pune în aplicare Obiectivul nr. 4 și de a colecta date va permite consolidarea dialogului politic și monitorizarea progreselor înregistrate.

#### **IV. Relația cu alte dispoziții ale Convenției**

44. Statele părți trebuie să recunoască indivizibilitatea și interdependența tuturor drepturilor omului. Educația este parte indispensabilă exercitării depline și efective a altor drepturi.<sup>16</sup> Dimpotrivă, exercitarea dreptului la educație incluzivă poate fi asigurată numai dacă sunt puse în aplicare anumite alte drepturi. În plus, dreptul la educație incluzivă trebuie să se bazeze pe crearea unor medii favorabile incluziunii în întreaga societate. Acest lucru necesită adoptarea modelului de abordare a dizabilității bazat pe drepturile omului, care recunoaște obligația de a elimina barierele societale care contribuie la excluderea și marginalizarea persoanelor cu dizabilități, precum și necesitatea de a adopta măsuri care să asigure punerea în aplicare a drepturilor menționate mai jos.

45. Articolul 5 consacră principiul protecției egale a tuturor persoanelor în fața legii și sub incidența legii. Statele părți trebuie să interzică toate tipurile de discriminare pe criterii de dizabilitate și să le ofere persoanelor cu dizabilități o protecție efectivă și egală împotriva discriminării de orice fel. Pentru a aborda discriminarea sistemică și structurală și pentru a asigura „beneficiul egal al legii”, statele părți trebuie să ia măsuri de acțiune pozitivă, cum ar fi eliminarea barierelor arhitecturale și de comunicare sau de altă natură din calea accesului la educația de masă.

46. Articolul 6 recunoaște că femeile și fetele cu dizabilități fac obiectul unor discriminări multiple și că statele părți trebuie să adopte măsuri pentru a garanta că acestea își exercită

<sup>16</sup> Ibid., Comentariul general nr. 11 (1999) privind planurile de acțiune pentru învățământul primar și Comentariul general nr. 13.

drepturile în condiții de egalitate. Discriminarea intersectorială și excluziunea reprezintă obstacole semnificative în calea realizării dreptului la educație de către femeile și fetele cu dizabilități. Statele părți trebuie să identifice și să elimine aceste obstacole, inclusiv violența bazată pe gen și faptul că nu se acordă valoare educației femeilor și fetelor, și să pună în aplicare măsuri specifice pentru a garanta că dreptul la educație nu este împiedicat de discriminarea pe criterii de gen și/sau de dizabilitate, de stigmatizare sau de prejudecăți. Stereotipurile dăunătoare de gen și/sau de dizabilitate, existente în manuale și programele de învățământ, trebuie să fie eliminate. Educația joacă un rol vital în combaterea ideilor tradiționale referitoare la gen, care perpetuează cadrele societale patriarhale și paternale.<sup>17</sup> Statele părți trebuie să asigure accesul fetelor și femeilor cu dizabilități la educație, precum și retenția acestora în școală, și servicii de reabilitare, ca instrumente pentru dezvoltarea, progresul și emanciparea acestora.

47. Articolul 7 afirmă că, în toate acțiunile care îi privesc pe copiii cu dizabilități, interesul superior al copilului trebuie să fie un considerent primordial. Noțiunea de interes superior are ca scop să asigure exercitarea deplină și efectivă de către copil a tuturor drepturilor omului și dezvoltarea pe deplin a copilului.<sup>18</sup> Orice decizie privind interesul superior al unui copil cu dizabilități trebuie să ia în considerare propriile opinii și identitatea individuală a copilului, conservarea familiei, îngrijirea de care are nevoie, protecția și siguranța copilului, orice vulnerabilitate specială, precum și dreptul copilului la sănătate și educație. Convenția cu privire la drepturile copilului prevede că politicile și măsurile în materie de educație trebuie să se bazeze pe interesul superior al copilului. Articolul 7 alineatul (3) afirmă, de asemenea, că copiii cu dizabilități au dreptul de a-și exprima punctul de vedere și că opiniile lor cu privire la toate aspectele care îi privesc ar trebui să fie luate în considerare în mod corespunzător, în funcție de vârstă și de gradul de maturitate, în condiții de egalitate cu ceilalți copii, și că trebuie să li se acorde asistența adecvată dizabilității și vârstei lor. Garantarea dreptului copiilor de a participa la educația lor trebuie aplicată în mod egal copiilor cu dizabilități, în cadrul procesului de învățare și al planurilor de învățământ individualizate, în cadrul metodelor și strategiilor didactice aplicate în clasă, în cadrul consiliilor de administrație ale instituțiilor de învățământ, în elaborarea politicilor și sistemelor școlare, precum și în cadrul elaborării unei politici educaționale mai ample.<sup>19</sup>

48. Articolul 8 prevede măsuri de creștere a conștientizării și de combatere a stereotipurilor, a prejudecăților și a practicilor dăunătoare referitoare la persoanele cu dizabilități, vizând în special practicile care afectează femeile și fetele cu dizabilități, persoanele cu dizabilități intelectuale și persoanele care necesită îngrijire intensivă. Stereotipurile, prejudecățile și practicile dăunătoare constituie bariere care împiedică atât accesul la sistemul educațional, cât și la o învățare eficientă în cadrul acestui sistem. Comitetul ia notă de faptul că unii părinți își retrag copiii cu dizabilități din școlile incluzive, din cauza lipsei de conștientizare și de înțelegere a naturii dizabilităților acestora. Statele părți trebuie să adopte măsuri cu scopul de a dezvolta o cultură a diversității, a participării și a implicării în viața comunității și de a promova faptul că educația incluzivă constituie un mijloc de a obține o educație de calitate pentru toți elevii, cu sau fără dizabilități, părinții, cadrele didactice și personalul administrativ al unităților de învățământ, precum și pentru comunitate și societate. Statele părți trebuie să se asigure că există mecanisme care să promoveze, la toate nivelurile sistemului educațional, precum și în rândul părinților și al publicului larg, o atitudine de respect față de drepturile persoanelor cu dizabilități. Societatea

<sup>17</sup> Comitetul pentru eliminarea discriminării împotriva femeilor, „Concept note on the draft general recommendation on girls’/women’s right to education” (Nota conceptuală referitoare la proiectul de recomandare generală privind dreptul la educație al fetelor/femeilor) (2014).

<sup>18</sup> Comitetul pentru drepturile copilului, Comentariul general nr. 14 (2013) privind dreptul copilului de a i se lua în considerare interesele superioare cu prioritate.

<sup>19</sup> Ibid., Comentariul general nr. 12 (2009) privind dreptul copilului de a fi ascultat.

civilă, în special organizațiile care reprezintă persoanele cu dizabilități, ar trebui să fie implicată în toate activitățile de creștere a conștientizării.

49. Articolele 9 și 24 sunt strâns interconectate. Accesibilitatea este o condiție prealabilă pentru participarea deplină și egală a persoanelor cu dizabilități în societate. Persoanele cu dizabilități nu își pot exercita efectiv dreptul la o educație incluzivă fără un mediu fizic accesibil, inclusiv școli și toate celelalte locuri de învățământ, și fără mijloace de transport public, servicii, tehnologii ale informației și comunicațiilor accesibile. Metodele și mijloacele de predare ar trebui să fie accesibile, iar predarea ar trebui să se desfășoare în medii accesibile. Întregul mediu în care învață elevii cu dizabilități trebuie să fie conceput astfel încât să încurajeze incluziunea. Educația incluzivă este, de asemenea, un instrument puternic pentru promovarea accesibilității și a designului universal.

50. Comitetul atrage atenția statelor părți asupra Comentariului său general nr. 1 (2014) privind recunoașterea egală în fața legii și subliniază că educația incluzivă le oferă elevilor cu dizabilități, în special celor cu deficiențe psihosociale sau intelectuale, posibilitatea de a-și exprima voința și preferințele. Statele părți trebuie să se asigure că educația incluzivă sprijină cursanții cu dizabilități în consolidarea încrederii lor de a-și exercita capacitatea juridică, oferindu-le sprijinul necesar la toate nivelurile de învățământ, inclusiv în vederea diminuării nevoii lor viitoare de sprijin, dacă se dorește acest lucru.

51. Persoanele cu dizabilități, în special femeile și fetele cu dizabilități, pot fi afectate în mod disproporționat de acte de violență și abuz, inclusiv pedepse fizice și umilitoare aplicate de personalul didactic, de exemplu prin utilizarea unor măsuri de constrângere și de izolare, precum și de bullyingul exercitat de alte persoane pe drumul către și de la școală. În scopul punerii în aplicare a articolului 16 alineatul (2), statele părți sunt obligate să ia toate măsurile corespunzătoare pentru a preveni toate formele de exploatare, violență și abuz, inclusiv violența sexuală, împotriva persoanelor cu dizabilități și pentru a asigura protecția acestora. Astfel de măsuri trebuie să fie adaptate vârstei, genului și dizabilităților. Comitetul subscrie pe deplin la recomandările Comitetului pentru drepturile copilului, ale Comitetului pentru drepturile omului și ale Comitetului pentru drepturile economice, sociale și culturale, conform cărora statele părți interzic orice formă de pedeapsă corporală și tratament crud, inuman și degradant, în toate mediile, inclusiv în școli, și asigură sancțiuni eficiente împotriva autorilor unor astfel de acte.<sup>20</sup> Acesta încurajează responsabilii școlilor și altor centre educaționale să implice elevii, inclusiv pe cei cu dizabilități, în elaborarea de politici - inclusiv mecanisme de protecție accesibile - pentru a aborda măsurile disciplinare și bullyingul, inclusiv cyberbullyingul, care este din ce în ce mai recunoscut ca o componentă tot mai importantă a vieții elevilor, în special a copiilor.

52. Educația incluzivă necesită recunoașterea dreptului persoanelor cu dizabilități de a trăi în cadrul comunității și de a se bucura de incluziune și participare în comunitate (articolul 19). De asemenea, impune recunoașterea dreptului persoanelor cu dizabilități la o viață de familie sau, dacă nu este posibil, la îngrijire în cadrul unei comunități, în condiții de egalitate. 23). Copiilor aflați în îngrijirea statului parte, care locuiesc, de exemplu, în centre de plasament sau de îngrijire, trebuie să li se asigure dreptul la educație incluzivă și dreptul de a introduce o acțiune împotriva deciziilor statului parte care le refuză dreptul la educație incluzivă. Prea multe persoane cu dizabilități sunt plasate în îngrijire instituțională pe termen lung, fără acces la servicii comunitare, inclusiv la educație, în conformitate cu dreptul lor la viață de familie, de a trăi în comunitate, la libertatea de asociere, la protecție împotriva violenței și de acces la justiție, printre altele. Introducerea educației incluzive în comunitatea locală trebuie să fie însoțită de un angajament strategic de a pune capăt practicii de plasare a persoanelor cu dizabilități în instituții (a se vedea punctul 66 de mai jos). Statele părți ar trebui să țină seama de rolul pe care exercitarea dreptului la educație incluzivă îl va juca în

<sup>20</sup> Ibid., Comentariul general nr. 8 (2006) privind dreptul copilului la protecție împotriva pedepsei corporale și a altor forme de pedepse crude sau degradante

dezvoltarea punctelor forte, competențelor și aptitudinilor necesare pentru ca toate persoanele cu dizabilități să se bucure, să beneficieze și să contribuie la comunitățile lor locale.

53. Pentru a asigura efectiv o educație incluzivă, persoanelor cu dizabilități trebuie să li se garanteze mobilitatea personală, în cel mai înalt grad posibil de independență (articolul 20). În cazul în care nu există mijloace de transport ușor accesibile și nici asistenți personali care să sprijine accesul la instituțiile de învățământ, persoanele cu dizabilități, în special persoanele nevăzătoare și persoanele cu deficiențe de vedere, trebuie să beneficieze de o formare adecvată în ceea ce privește dezvoltarea abilităților de mobilitate, pentru a permite creșterea gradului lor de independență. Statele părți ar trebui, de asemenea, să le ofere persoanelor cu dizabilități posibilitatea de a achiziționa dispozitive și aparate de mobilitate la un cost accesibil.

54. Pentru a beneficia pe deplin de educație, este esențial ca persoanele cu dizabilități să își exercite dreptul de a se bucura de cea mai bună stare de sănătate posibilă, fără discriminare (articolul 25). Capacitatea acestora de a frecventa instituțiile de învățământ și de a beneficia de o educație efectivă este serios compromisă în cazul în care nu au acces la servicii medicale sau la tratamente și îngrijiri corespunzătoare. Statele părți ar trebui să instituie programe de sănătate, igienă și nutriție care să includă o perspectivă de gen, să fie integrate în serviciile de educație și să permită monitorizarea continuă a tuturor nevoilor în materie de sănătate. Astfel de programe ar trebui să fie dezvoltate pe baza principiilor designului universal și accesibilității, să asigure la intervale regulate vizite ale asistenților medicali școlari și examene medicale și să favorizeze construirea de parteneriate la nivelul comunității. Persoanele cu dizabilități trebuie să beneficieze, în condiții de egalitate cu ceilalți, de o educație sexuală adaptată vârstei, completă și favorabilă incluziunii, bazată pe dovezi științifice și pe standardele privind drepturile omului, și furnizată într-o formă accesibilă.

55. Statele părți trebuie să ia măsuri eficiente pentru a furniza servicii de abilitare și reabilitare în cadrul sistemului educațional, inclusiv în domeniul sănătății și al încadrării în muncă, servicii de natură fizică sau socială, de consiliere și de altă natură (articolul 26). Astfel de servicii trebuie să înceapă într-un stadiu cât mai timpuriu posibil și să se bazeze pe evaluarea multidisciplinară a abilităților individuale ale unui elev și să susțină obținerea unui maximum de autonomie și independență, respectarea demnității, dezvoltarea pe deplin a potențialului fizic, mintal, social și profesional, și realizarea unei depline integrări și participări în toate aspectele vieții. Comitetul subliniază importanța susținerii dezvoltării unor servicii de reabilitare la nivelul comunității, care să contribuie la identificarea timpurie și să încurajeze sprijinul reciproc între persoane cu aceleași probleme.

56. Educația incluzivă de calitate trebuie să pregătească persoanele cu dizabilități pentru viața profesională, prin dobândirea cunoștințelor, competențelor și încrederii necesare pentru participarea pe piața liberă a forței de muncă și într-un mediu de lucru deschis, incluziv și accesibil (articolul 27).

57. Exercițarea dreptului la educație incluzivă consolidează participarea deplină la viața politică și publică. Toate programele de învățământ trebuie să includă tema cetățeniei și să permită dezvoltarea competențelor de auto-apărare și de auto-reprezentare, ca fundamente ale participării la viața politică și socială. Treburile publice includ înființarea și participarea la organizații studentești, cum ar fi sindicatele studentești, și statele părți ar trebui să promoveze crearea unui mediu în care persoanele cu dizabilități să poată să înființeze organizații studentești, să adere și să participe efectiv și pe deplin la acestea, folosind mijloacele de comunicare și limbajul alese de ele (articolul 29).

58. Statele părți trebuie să elimine barierele și să promoveze accesibilitatea și disponibilitatea de soluții incluzive care să le permită persoanelor cu dizabilități să participe, în condiții de egalitate cu ceilalți, la activități școlare și extrașcolare, cum ar fi jocuri,



activități recreative și sportive, inclusiv în alte medii educaționale (articolul 30).<sup>21</sup> Este necesar să se instituie măsuri adecvate în mediile educaționale, pentru a le oferi persoanelor cu dizabilități posibilitatea de a avea acces la viața culturală și de a-și dezvolta și folosi potențialul creativ, artistic și intelectual, nu numai în beneficiul propriu, ci și în cel al societății. Astfel de măsuri trebuie să garanteze dreptul persoanelor cu dizabilități la recunoașterea identității lor culturale și lingvistice specifice, inclusiv a limbajelor mimico-gestuale și a culturii persoanelor cu deficiențe de auz.

## V. Implementarea la nivel național

59. Comitetul a identificat o serie de provocări cu care se confruntă statele părți în ceea ce privește punerea în aplicare a articolului 24. Pentru a implementa și a susține un sistem educațional incluziv pentru toate persoanele cu dizabilități, măsurile de mai jos trebuie să fie aplicate la nivel național.

60. Responsabilitatea pentru asigurarea educației persoanelor cu dizabilități, precum și a celorlalte persoane, la toate nivelurile de învățământ, trebuie să revină Ministerului Educației. În multe țări, educația persoanelor cu dizabilități este în prezent marginalizată, fiind o problemă abordată separat, în cadrul Ministerului Muncii și Protecției Sociale sau al Ministerului Sănătății, ceea ce a dus, printre altele, la excluderea acestora din legislația, politicile, programele și bugetele generale pentru educație, la niveluri mai scăzute de investiții pe cap de locuitor în educația persoanelor cu dizabilități, la lipsa unor structuri globale și coerente de sprijinire a educației incluzive, la lipsa colectării integrate a datelor privind școlarizarea, retenția elevilor în școală și nivelul de învățământ absolvit, precum și la neasigurarea formării cadrelor didactice în materie de educație incluzivă. Statele părți trebuie să ia de urgență măsuri pentru a transfera Ministerului Educației competențele referitoare la educația cursanților cu dizabilități.

61. Statele părți trebuie să asigure un angajament deplin și intersectorial pentru dezvoltarea educației incluzive la nivelul întregului guvern. Educația incluzivă nu poate fi asigurată numai de ministerele educației. Toate ministerele și comisiile relevante, cu responsabilități care acoperă articolele de fond ale Convenției, trebuie să se angajeze să instituie un sistem educațional incluziv și să își alinieze înțelegerea implicațiilor unui astfel de sistem pentru a realiza o abordare integrată și pentru a colabora în vederea adoptării unei agende comune. Trebuie instituite măsuri de responsabilizare pentru toate ministerele implicate pentru a asigura respectarea unor astfel de angajamente. De asemenea, ar trebui create parteneriate cu furnizorii de servicii, organizațiile care reprezintă persoanele cu dizabilități, mass-media, organizațiile societății civile, autoritățile locale, asociațiile și federațiile studențești, universitățile și institutele pedagogice.

62. Statele părți, la fiecare nivel, trebuie să adopte sau să pună în aplicare o legislație care are la bază modelul de abordare a dizabilității bazat pe drepturile omului și care respectă pe deplin articolul 24. Comitetul reamintește că articolul 4 alineatul (5) prevede că statele federale trebuie să asigure punerea în aplicare a articolului 24, fără nicio limitare sau excepție, în toate unitățile administrative ale statului parte.

63. Trebuie introdus un cadru legislativ și politic cuprinzător și coordonat, favorabil educației incluzive, însoțit de un calendar precis și adecvat de implementare și de sancțiuni pentru încălcări. Un astfel de cadru trebuie să abordeze aspecte legate de flexibilitate, diversitate și egalitate pentru toți cursanții din toate instituțiile de învățământ și să stabilească responsabilitățile la toate nivelurile de guvernare. Acest cadru trebuie să aibă următoarele caracteristici principale:

<sup>21</sup> Ibid., Comentariul general nr. 17 (2013) privind dreptul copilului la odihnă, timp liber, jocuri, activități recreative și de a participa la viața culturală și artistică

- (a) Conformitatea cu standardele internaționale privind drepturile omului;
- (b) Definierea clară a incluziunii și obiectivele specifice pe care urmărește să le atingă la toate nivelurile de educație. Principiile și practicile referitoare la incluziune trebuie considerate ca făcând parte integrantă din procesul de reformă, și nu ca fiind un simplu program suplimentar.
- (c) Recunoașterea unui drept material la educație incluzivă, ca element-cheie al cadrului legislativ. Dispozițiile care definesc anumite categorii de elevi, de exemplu, ca fiind „needucabili”, trebuie să fie abrogate;
- (d) Garantarea dreptului elevilor cu sau fără dizabilități de a avea acces, în condiții de egalitate, la oportunități de învățare incluzive în cadrul sistemului educațional general și garantarea dreptului fiecărui cursant în parte de a beneficia de serviciile de sprijin necesare, la toate nivelurile;
- (e) Impunerea obligației ca toate instituțiile de învățământ noi să fie concepute și construite în conformitate cu principiul designului universal, cu respectarea standardelor de accesibilitate, și stabilirea unui calendar pentru adaptarea școlilor existente în conformitate cu Comentariul general nr. 2 al Comitetului. Pentru punerea în aplicare a acestui element, se încurajează utilizarea achizițiilor publice;
- (f) Introducerea unor standarde de calitate cuprinzătoare pentru educația incluzivă și a unor mecanisme de monitorizare care țin seama de nevoile persoanelor cu dizabilități, care să permită urmărirea progreselor înregistrate în implementare la toate nivelurile, și asigurarea punerii în aplicare a politicilor și programelor și alocarea resurselor necesare în acest sens;
- (g) Introducerea unor mecanisme de monitorizare accesibile pentru a asigura punerea în aplicare a politicilor și asigurarea investițiilor necesare;
- (h) Recunoașterea necesității realizării de adaptări rezonabile pentru a sprijini incluziunea, mai degrabă pe baza standardelor privind drepturile omului decât printr-o utilizare eficientă a resurselor, precum și stabilirea de sancțiuni pentru neasigurarea unor adaptări rezonabile;
- (i) Impunerea obligației de a preciza clar, în toate legile care ar putea avea un impact asupra educației incluzive, că incluziunea este un obiectiv concret;
- (j) Crearea unui cadru coerent pentru identificarea, evaluarea și sprijinul timpurii necesare pentru a le permite persoanelor cu dizabilități să se dezvolte în medii de învățare incluzive;
- (k) Obligarea autorităților locale să includă în planificări toți cursanții, inclusiv persoanele cu dizabilități, și de a asigura educația lor în cadrul unor instituții și clase incluzive, inclusiv în cele mai adecvate limbaje și în formate, moduri și mijloace de comunicare accesibile;
- (l) Adoptarea unei legislații care să garanteze tuturor persoanelor cu dizabilități, inclusiv copiilor cu dizabilități, dreptul de a fi ascultate și dreptul ca opiniile lor să fie luate în considerare în mod corespunzător în cadrul sistemului educațional, inclusiv prin intermediul consiliilor școlare, organelor de conducere, autorităților locale și naționale, precum și prin mecanisme care să permită contestarea și formularea de apeluri împotriva deciziilor privind educația;
- (m) Crearea de parteneriate între toate părțile interesate, inclusiv persoanele cu dizabilități, prin intermediul organizațiilor care le reprezintă, diferitele agenții, organizațiile de dezvoltare, organizațiile neguvernamentale și părinți sau îngrijitori, precum și asigurarea coordonării între acestea.

64. Legislația trebuie să fie susținută de un plan pentru sectorul educației, elaborat în consultare cu organizațiile persoanelor cu dizabilități, inclusiv cu copiii cu dizabilități, și care să detalieze procesul de implementare a unui sistem educațional incluziv. Acesta ar trebui să

conțină un calendar și obiective măsurabile, inclusiv măsuri de asigurare a coerenței. Planul ar trebui să se bazeze pe o analiză cuprinzătoare a situației actuale în materie de educație incluzivă, care să permită stabilirea unei baze de referință în raport cu care pot fi măsurate progresele înregistrate și care să includă informații privind, de exemplu, alocările bugetare actuale, calitatea metodelor de colectare a datelor, numărul copiilor cu dizabilități care nu frecventează învățământul, provocările și barierele, legile și politicile existente, principalele preocupări ale persoanelor cu dizabilități, ale familiilor acestora și ale statului parte.

65. Statele părți trebuie să instituie mecanisme independente, eficiente, accesibile, transparente, sigure și executorii de soluționare a plângerilor și căi de atac pentru cazurile de încălcare a dreptului la educație. Persoanele cu dizabilități trebuie să aibă acces la sisteme de justiție care sunt în măsură să răspundă nevoilor persoanelor cu dizabilități și capabile să soluționeze plângerile legate de dizabilități. Statele părți trebuie, de asemenea, să se asigure că informațiile privind dreptul la educație și modalitățile de a contesta negarea sau încălcarea acestui drept trebuie difuzate pe scară largă și comunicate persoanelor cu dizabilități, cu implicarea organizațiilor care le reprezintă.

66. Educația incluzivă este incompatibilă cu instituționalizarea. Statele părți trebuie să se angajeze într-un proces bine planificat și structurat de dezinstituționalizare a persoanelor cu dizabilități. Un astfel de proces trebuie să cuprindă următoarele elemente: stabilirea unui calendar detaliat pentru a asigura gestionarea adecvată a tranziției; introducerea în legislație a obligației de a furniza servicii comunitare; redirecționarea fondurilor și introducerea unor cadre multidisciplinare pentru sprijinirea și consolidarea serviciilor comunitare; acordarea de sprijin familiilor; și colaborarea și consultarea cu organizațiile care reprezintă persoanele cu dizabilități, inclusiv copiii cu dizabilități, precum și cu părinții sau îngrijitorii. În așteptarea punerii în aplicare a procesului de dezinstituționalizare, persoanelor din instituțiile de îngrijire ar trebui să li se ofere posibilitatea de a avea acces imediat la educație incluzivă, prin punerea acestora în legătură cu instituțiile de învățământ incluzive din comunitate.

67. Intervențiile în favoarea educării copiilor cu dizabilități de la o vârstă fragedă pot fi deosebit de valoroase, întrucât acestea contribuie la consolidarea capacității lor de a beneficia de educație și promovează școlarizarea lor și frecventarea școlii de către aceștia. Toate intervențiile în acest sens trebuie să garanteze respectarea demnității și autonomiei copilului. În conformitate cu Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă, inclusiv Obiectivul de dezvoltare durabilă nr. 4, statele părți sunt îndemnate să asigure accesul încă din copilăria timpurie la servicii de calitate de dezvoltare, de îngrijire și de educație preșcolară, precum și să ofere sprijin și programe de formare părinților și îngrijitorilor copiilor mici cu dizabilități. Copiii de vârstă mică ale căror dizabilități sunt depistate timpuriu și care sunt sprijiniți de la vârste fragede au șanse mai mari să se integreze fără probleme în instituțiile de învățământ incluziv la nivel preșcolar și primar. Statele părți trebuie să asigure coordonarea între toate ministerele, autoritățile și organismele relevante, precum și organizațiile persoanelor cu dizabilități și alți parteneri guvernamentali.

68. În conformitate cu articolul 31, statele părți trebuie să colecteze date defalcate adecvate pentru a putea elabora politici, planuri și programe care să permită îndeplinirea obligațiilor care le revin în temeiul articolului 24. Acestea trebuie să introducă măsuri care să răspundă problemei lipsei de informații exacte privind numărul persoanelor cu diferite deficiențe, precum și a lipsei unor cercetări și a unor date de calitate suficiente privind accesul la educație, durata școlarizării și progresele realizate în materie de educație, furnizarea de adaptări rezonabile și rezultatele aferente acestora. Recensămintele, sondajele și sistemele de colectare de date administrative, inclusiv sistemul informatic de management al școlarității, trebuie să includă informații privind elevii cu dizabilități, inclusiv cei care încă sunt instituționalizați. Statele părți ar trebui, de asemenea, să colecteze date defalcate și dovezi cu privire la barierele care împiedică persoanele cu dizabilități să aibă acces la o educație incluzivă de calitate, să își continue studiile și să realizeze progrese în materie de educație incluzivă de calitate, pentru a permite adoptarea de măsuri eficiente de eliminare a acestor bariere. Trebuie adoptate strategii pentru a remedia faptul că persoanele cu dizabilități sunt

excluse din mecanismele standard de colectare a datelor cantitative și calitative, inclusiv din cauza reticenței părinților de a recunoaște că au un copil cu dizabilități, a faptului că nașterea copiilor cu dizabilități nu este înregistrată întotdeauna și a faptului că persoanele dizabilități instituționalizate sunt practic „invizibile”.

69. Statele părți trebuie să aloce resurse financiare și umane suficiente pe tot parcursul elaborării unui plan pentru sectorul educației și a unor planuri intersectoriale pentru sprijinirea implementării educației incluzive, în conformitate cu principiul realizării progresive. Statele părți trebuie să își reformeze sistemele de guvernare și mecanismele de finanțare, pentru a asigura tuturor persoanelor cu dizabilități dreptul la educație. De asemenea, acestea ar trebui să aloce bugete prin intermediul mecanismelor disponibile în cadrul procedurilor de achiziții publice și al parteneriatelor cu sectorul privat. Aceste fonduri trebuie alocate astfel încât să se acorde prioritate, printre altele, următoarelor obiective: furnizarea de resurse adecvate pentru asigurarea accesibilității instituțiilor de învățământ existente, conform unui calendar precis, investirea în formarea cadrelor didactice în materie de educație incluzivă, realizarea de adaptări rezonabile, asigurarea unui transport accesibil către/de la școală, punerea la dispoziție a unor manuale și a unor materiale didactice adecvate și accesibile, furnizarea de tehnologii asistive și servicii de interpretare în limbajele mimico-gestuale și punerea în aplicare a unor inițiative de creștere a conștientizării, pentru a lupta împotriva stigmatizării și discriminării, în special a bullyingului în mediul educațional.

70. Comitetul îndeamnă statele părți să transfere resursele alocate instituțiilor de învățământ pentru persoane cu dizabilități către instituțiile de învățământ incluzive. Statele părți ar trebui să dezvolte un model de finanțare în cadrul căruia să fie alocate resurse și stimulente pentru mediile educaționale favorabile incluziunii, pentru a oferi sprijinul necesar persoanelor cu dizabilități. La stabilirea celui mai adecvat model de finanțare trebuie să se țină seama într-o măsură semnificativă de mediul educațional existent și de nevoile potențialilor cursanți cu dizabilități care sunt afectați de acesta.

71. Trebuie să se inițieze un proces de formare a tuturor cadrelor didactice de la nivelurile de educație preșcolară, primară, secundară, terțiară și profesională, pentru a le permite să dezvolte competențele de bază și valorile necesare pentru a lucra în medii educaționale incluzive. Un astfel de proces necesită adaptări atât la formarea inițială, cât și la cea continuă, pentru a atinge nivelurile de competențe adecvate în cel mai scurt timp posibil, pentru a facilita tranziția către un sistem educațional incluziv. Tuturor cadrelor didactice trebuie să li se pună la dispoziție cursuri/module de formare special concepute pentru a le pregăti să lucreze în medii incluzive, și să li se ofere posibilitatea de a învăța prin experiență, în medii în care să-și poată dezvolta abilitățile și încrederea necesare pentru a soluționa diversele provocări ridicate de incluziune. Conținutul esențial al formării pedagogice trebuie să se axeze pe cunoștințe fundamentale privind diversitatea, creșterea și dezvoltarea umană, modelul de abordare a dizabilității bazat pe drepturile omului și o pedagogie incluzivă care să le permită cadrelor didactice să identifice capacitățile funcționale ale elevilor (punctele forte, abilitățile și stilurile de învățare ale acestora), pentru a asigura participarea acestora în medii educaționale incluzive. Formarea cadrelor didactice ar trebui să includă informații privind utilizarea modurilor, mijloacelor și formelor adecvate de comunicare augmentativă și alternativă, cum ar fi Braille, materiale tipărite cu un font mărit, suporturi multimedia accesibile, materiale ușor de citit, ușor de înțeles sau scrise într-un limbaj uzual, limbajul mimico-gestual și cultura persoanelor cu deficiențe de auz, tehnici și materiale educaționale pentru sprijinirea persoanelor cu dizabilități. În plus, cadrele didactice au nevoie de îndrumare practică și sprijin, în special în ceea ce privește furnizarea unei instruirii individualizate; predarea aceluiași conținut utilizând metode de predare variate, pentru a ține seama de stilurile de învățare și abilitățile unice ale fiecărei persoane, elaborarea și utilizarea de planuri de învățământ individualizate, pentru a răspunde nevoilor specifice de învățare, și aplicarea unor metode pedagogice axate pe obiectivele educaționale ale elevilor.

72. Pentru o educație incluzivă este necesar ca personalul didactic din instituțiile de învățământ de la toate nivelurile să beneficieze de un sistem de sprijin și o rețea de resurse.

Un astfel de sistem ar putea include parteneriate între instituții de învățământ învecinate, inclusiv universități, promovarea practicilor de colaborare, inclusiv predarea în echipă, crearea de grupuri de studiu, procesele de evaluare în comun a elevilor, sprijinul reciproc între persoane cu aceleași probleme și vizitele de schimb de experiență, precum și parteneriatele cu societatea civilă. Părinții și îngrijitorii elevilor cu dizabilități pot să fie implicați, dacă este cazul, în elaborarea și punerea în aplicare a programelor educaționale, inclusiv a planurilor de învățământ individualizate. Aceștia pot juca un rol semnificativ în consilierea și sprijinirea cadrelor didactice în acordarea unui sprijin individualizat elevilor, dar participarea acestora nu trebuie să fie niciodată o condiție prealabilă pentru admiterea în sistemul educațional. Statele părți ar trebui să mobilizeze toate sursele care ar putea sprijini cadrele didactice, inclusiv organizațiile care reprezintă persoanele cu dizabilități, cursanții cu dizabilități și membrii comunității locale, care pot aduce o contribuție semnificativă, sub forma îndrumării între persoane cu aceleași probleme, prin crearea de parteneriate și implicarea în soluționarea problemelor. Implicarea acestora oferă o resursă suplimentară pentru sala de clasă și servește la stabilirea de legături cu comunitățile locale, înlăturarea barierelor și creșterea receptivității și sensibilității cadrelor didactice față de punctele forte și nevoile elevilor cu dizabilități.

73. Autoritățile de la toate nivelurile trebuie să dispună de capacitatea și resursele necesare pentru punerea în aplicare a legilor, politicilor și programelor de sprijinire a educației incluzive și să își asume angajamentul în acest sens. Statele părți trebuie să asigure elaborarea și furnizarea unor programe de formare menite să informeze toate autoritățile relevante cu privire la responsabilitățile care le revin în temeiul legii și să asigure o mai bună înțelegere a drepturilor persoanelor cu dizabilități. Competențele, cunoștințele și înțelegerea necesare pentru punerea în aplicare a politicilor și practicilor referitoare la educația incluzivă includ: înțelegerea noțiunii de drept la educație incluzivă și a obiectivelor aferente, cunoașterea legislației și a politicilor internaționale și naționale relevante, elaborarea de planuri de învățământ locale favorabile incluziunii, colaborarea și parteneriatele, sprijinirea, ghidarea și supravegherea instituțiilor de învățământ locale, monitorizarea și evaluarea.

74. O educație incluzivă de calitate necesită aplicarea unor metode de evaluare și monitorizare a progresului elevilor care țin seama de obstacolele cu care se confruntă elevii cu dizabilități. Sistemele de evaluare tradiționale, care iau în considerare rezultatele obținute la examene standardizate ca fiind unicul indicator al succesului elevilor și al unităților de învățământ, îi pot dezavantaja pe elevii cu dizabilități. Ar trebui să se pună accent pe progresele individuale în realizarea unor obiective generale. Prin folosirea de metode didactice adecvate și asigurarea sprijinului necesar și adaptărilor adecvate, toate programele de învățământ pot fi adaptate pentru a satisface nevoile tuturor elevilor, inclusiv ale celor cu dizabilități. Sistemele incluzive de evaluare a elevilor pot fi îmbunătățite printr-un sistem de sprijin individualizat.

75. În conformitate cu articolul 33 și pentru a măsura progresele înregistrate în realizarea dreptului la educație, prin instituirea unui sistem educațional incluziv, statele părți trebuie să creeze cadre de monitorizare în care să fie stabiliți indicatori de structură, de proces și de rezultat, precum și valoarea de referință și țintele specifice pentru fiecare indicator, în conformitate cu Obiectivul de dezvoltare durabilă nr. 4.<sup>22</sup> Persoanele cu dizabilități, prin intermediul organizațiilor care le reprezintă, ar trebui să fie implicate atât în stabilirea indicatorilor, cât și în colectarea de date și statistici. Indicatorii de structură ar trebui să măsoare barierele din calea educației incluzive și să nu se limiteze doar la colectarea de date defalcate în funcție de dizabilități. Indicatorii de proces, cum ar fi schimbările în ceea ce privește accesibilitatea infrastructurii fizice, adaptarea programelor școlare sau formarea

<sup>22</sup> Oficiul Înaltului Comisar al Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului, *Human Rights Indicators: a Guide to Measurement and Implementation (Indicatori din domeniul drepturilor omului: Un ghid pentru măsurare și punere în aplicare)* (New York și Geneva, 2012).

cadrelor didactice, vor permite monitorizarea progreselor realizate în transformarea sistemului de învățământ. De asemenea, trebuie stabiliți indicatorii de rezultat, cum ar fi procentul de elevi cu dizabilități din medii de învățare incluzive care obțin o certificare sau o diplomă oficială după finalizarea studiilor sau procentul de elevi cu dizabilități admiși în învățământul secundar. Statele părți ar trebui, de asemenea, să ia în considerare evaluarea calității educației, de exemplu, pe baza celor cinci dimensiuni recomandate de UNESCO: respectarea drepturilor, echitate, utilitate, relevanță, eficiență și eficacitate. De asemenea, poate fi luată în considerare monitorizarea aplicării măsurilor pozitive de acțiune, cum ar fi cotele sau stimulentele.

76. Comitetul ia notă de creșterea, în multe țări, a numărului de unități de învățământ privat. Statele părți trebuie să recunoască faptul că dreptul la educație incluzivă trebuie să fie respectat la nivelul tuturor instituțiilor de învățământ, nu doar în cadrul învățământului public. Statele părți trebuie să adopte măsuri de protecție împotriva încălcării acestui drept de către terți, inclusiv în sectorul de afaceri. În ceea ce privește dreptul la educație, astfel de măsuri trebuie să asigure respectarea obligației de a garanta furnizarea unei educații incluzive și pot include, după caz, legi și reglementări, măsuri de monitorizare, de supraveghere și de executare și adoptarea de politici prin care se stabilește modul în care întreprinderile comerciale pot să influențeze exercitarea efectivă a drepturilor de către persoanele cu dizabilități. Instituțiile de învățământ, inclusiv instituțiile private de învățământ și întreprinderile, nu ar trebui să perceapă taxe suplimentare pentru asigurarea accesibilității și/sau a unor adaptări rezonabile.

---